

УДК 378.018

Аніщенко Олена Валеріївна, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, м. Київ, e-mail: anishchenko_olena@ukr.net

ПРОБЛЕМА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ У ДОСЛІДЖЕННЯХ З ПОРІВНЯЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Анотація

Статтю присвячено висвітленню проблеми дистанційного навчання дорослих у зарубіжній педагогічній практиці. На основі аналізу наукових досліджень з порівняльної педагогіки автором охарактеризовано певні особливості розвитку дистанційної освіти в окремих пострадянських країнах, Великобританії, США. Доведено, що функціонування системи дистанційного навчання дорослих має здійснюватися на основі загальнометодологічних та андрагогічних принципів. Запропоновано основні напрями використання прогресивних ідей зарубіжного досвіду для слухачів дистанційної форми навчання у галузі освіти дорослих в Україні.

Ключові слова: освіта дорослих, дистанційна освіта, дистанційне навчання, порівняльна педагогіка.

Постановка проблеми. Формування інформаційного суспільства є складовою соціальної, економічної, науково-технічної, міжнародної політики держави. Поява такого суспільства детермінована значним підвищенням ролі знань й інформації, які набувають статусу важливого стратегічного ресурсу суспільства, забезпечують адекватний сьогоденню розвиток особистості, прискорені темпи розвитку високотехнологічних галузей економіки. Водночас стрімкі зрушення в інформаційно-комунікаційних технологіях, їх широкомасштабне використання в інформаційному суспільстві уможлиблює надання громадянам широкого доступу до різноманітної інформації, забезпечення перспектив для їхньої професійної самореалізації, спілкування.

Передусім зазначимо, що навчальна діяльність дорослого є цілеспрямованим процесом, який дозволяє опановувати нові знання й набувати нових умінь, глибше

усвідомлювати життєві явища і процеси, збагачувати творчий потенціал особистості. Вивчення електронних і літературних джерел дає підстави стверджувати, що проектуючи дистанційне навчання у закладах формальної і неформальної освіти для дорослих, насамперед необхідно враховувати:

- психолого-педагогічні особливості процесу навчання дорослих;
- фізичний, психічний стан слухачів у зв'язку з покладеними на дорослих учнів обов'язками сімейного, соціального або професійного характеру;
- здібності, пізнавальні інтереси дорослих;
- досвід, набутий дорослими у ході виконання ними своїх сімейних, професійних та інших обов'язків;
- професійний рівень наявних викладацьких кадрів (в ідеалі – андрагогів, геррагогів);
- здатність дорослого узяти на себе відповідальність за своє навчання;
- бюджет вільного часу [1, с. 228–229].

Викладене вище актуалізує посилення уваги науковців і педагогів-практиків до проблеми освіти дорослих, а також зумовлює нагальність удосконалення дистанційної форми навчання у галузі освіти дорослих з урахуванням раціональних ідей вітчизняного й зарубіжного педагогічного досвіду.

Аналіз літературних джерел. Слід акцентувати увагу на тому, що проблеми дистанційного навчання досліджує широке коло вітчизняних і зарубіжних науковців. Так, питання відкритої освіти висвітлено у працях О. Орчакова, А. Калмикова, А. Хуторського та ін. Організаційно-педагогічним основам дистанційної освіти в Україні і за кордоном присвячено науковий доробок Р. Гуревича, В. Олійника, Б. Шуневича та ін. Проблеми упровадження інформаційних і комунікаційних технологій у навчальний процес досліджують В. Биков, М. Жалдак, М. Кадемія та ін. Опосередковано питання дистанційної освіти дорослих висвітлюються у наукових публікаціях з порівняльної педагогіки Н. Бідюк, О. Огієнко, І. Фольварочного та ін. Водночас зарубіжний досвід дистанційного навчання дорослих не став предметом комплексних наукових досліджень, що й зумовило вибір теми нашої публікації.

Мета публікації – охарактеризувати дистанційне навчання дорослих на основі аналізу праць з порівняльної педагогіки.

Завдання публікації – проаналізувати окремі особливості дистанційного

навчання у галузі освіти дорослих в окремих пострадянських країнах, Великобританії, США, визначити можливості використання зарубіжного досвіду для проектування, упровадження й удосконалення, модернізації дистанційного навчання дорослих в Україні.

Як відомо, у розвиткові освіти дорослих важливу роль відіграє дистанційне навчання. Пропонуємо розглянути деякі особливості дистанційного навчання в окремих країнах пострадянського простору.

У Республіці Білорусь розвиток дистанційної освіти відбувається з 2000 р. Академія Управління при Президенті Республіки Білорусь і Білоруський Державний Університет інформатики і радіоелектроніки (БДУІР) є її засновниками. Центр дистанційного навчання Білоруського Державного Університету інформатики і радіоелектроніки було створено 20 грудня 2001 р. як підрозділ факультету заочного і дистанційного навчання. Основне завдання центру – забезпечити реалізацію дистанційного навчання у БДУІР, стати сполучною ланкою між педагогічним персоналом і тими, хто навчається [2, с. 109–110].

До найбільш значимих центрів дистанційної освіти у Білорусі належить Міжнародний інститут дистанційної освіти Білоруської державної політехнічної академії (МІДО БДПУ). Отже, з метою розвитку системи дистанційної освіти у 2000 р. у Республіці Білорусь, а саме на базі факультету інформаційних технологій і робототехніки Білоруського національного технічного університету було створено Міжнародний інститут дистанційної освіти (МІДО) [4]. Інститут є госпрозрахунковим структурним підрозділом університету, у якому навчання студентів і слухачів здійснюється на платній основі без відриву від їхньої основної діяльності. Основна мета діяльності МІДО полягає в організації навчання, підвищення кваліфікації громадян для забезпечення підприємств й організацій Республіки Білорусь й інших країн висококваліфікованими фахівцями.

Дистанційна освіта в Російській Федерації залежить від динаміки розвитку інформаційних технологій і поширення вона набуває за умови забезпечення потужними технічними можливостями, відповідними телекомунікаційними каналами, насамперед – у провінції, на яку переважно й розрахована дистанційна освіта [8, с. 9]. До характерних особливостей дистанційної освіти дорослих у Росії належать:

- ґрунтовне, комплексне наукове дослідження проблеми, що забезпечило

підгрунтя для розробки нормативних документів і федеральних програм, присвячених дистанційній освіті, а також їх високу якість;

- комплексний підхід до формування територіальних і корпоративних мереж дистанційного навчання, розробка їхньої інфраструктури;

- реальна інтеграція дистанційної освіти Росії до міжнародного освітнього простору [7].

Аналіз дослідження І. Лещенко свідчить про те, що на теренах Росії дистанційна освіта дорослих має державну підтримку. Створено широку мережу центрів дистанційного навчання в регіонах країни й національної комп'ютерної науково-освітньої мережі. У Росії активно здійснюється формування позитивного ставлення слухачів до дистанційного навчання, забезпечення сприятливих умов, для здобуття освіти за технологіями дистанційного навчання. Важливого значення набуває й створення соціального «портрету» споживача дистанційних послуг, який свідчить, що доступний, зручний шлях здобуття освіти за дистанційною формою є найбільш прийнятним варіантом підвищення професійного й соціального статусу людини. Безперечно важливе практичне значення має позитивний досвід діяльності органів соціального захисту, які ініціювали програми навчання для людей з особливими потребами, а також співпраця російських закладів професійної освіти різних рівнів зі службами зайнятості, які здійснюють навчання й перенавчання дорослого населення.

Для вищої освіти Республіки Молдови були розроблені нові стратегії, засновані на перспективних комп'ютерних технологіях навчання, які спрямовані на підвищення ефективності, якості освітніх послуг. Державний університет Молдови та Інститут безперервної освіти розробили нову програму, розраховану як на здобуття «первинної» освіти, так і на підвищення кваліфікації шкільних й університетських менеджерів [7].

Слід додати, що в цілому доступ до інформаційно-комунікаційних технологій в освітніх структурах Узбекистану, Киргизстану, Таджикистану поки що залишається на досить низькому рівні (за С. Кудрявцевим, В. Колосом).

Акцентуємо увагу на тому, що дистанційна форма навчання за світовими стандартами є індивідуальним навчанням. Кожен слухач має тьютора, до якого завжди можна звернутися з питанням через Інтернет або по телефону. На нього також

покладено перевірку тестів, контрольних робіт, надання допомоги у підготовці до іспитів. В умовах дистанційної системи дорослі самі можуть регламентувати час, необхідний для опанування навчального матеріалу, визначати оптимальний час складання контрольних та іспитів. Навчально-методичне забезпечення, завдання вони отримують зазвичай через Інтернет (шляхом скачування на сайті навчального закладу або одержання електронною поштою). Навчальні заняття проводяться також у мережі (у формі чату, форуму або відеоконференції). Водночас окремі технології дозволяють підключити комп'ютер слухача до «головної» машини, що уможливує доступ до своєрідних віртуальних кімнат із можливістю спілкуватися з однокурсниками і викладачем у реальному часі. Про дату початку таких занять зазвичай повідомляють заздалегідь. Слухачі-дистанційники також можуть скористатися відео- та аудіофайлами, викладеними на сайті навчального закладу, опанувати матеріал у формі спеціалізованих ігор [14].

Значну роль в освіті дорослих європейських країн відіграє Європейська асоціація Університетів з Дистанційним Навчанням (ЄАУДН). Головне призначення ЄАУДН – прискорення й підтримка створення європейської мережі дистанційного навчання на вищому рівні. Це зумовило доцільність створення мережі європейського відкритого університету – європейської інфраструктури відкритого дистанційного навчання, пов'язаної і з мережею ЄАУДН, і з іншими європейськими організаціями, що працюють у цій галузі, стимулювання розвитку дистанційного навчання найвищого рівня в Європі; підтримка багатосторонніх контактів між викладачами університетів, а також співробітництва у галузі андрагогічних наукових досліджень, розробка нових засобів і технологій дистанційного навчання, організація спільних проектів у цій галузі; розширення можливостей, зокрема освіти дорослих у Європі [5].

Пропонуємо розглянути проблему дистанційного навчання дорослих в окремих європейських країнах. Так, дистанційне навчання у Великій Британії є найбільш прогресивною технологією відкритої освіти. Як свідчить дослідження А. Статкевич, методика дистанційного навчання передбачає створення навчально-інформаційного середовища, яке включає комп'ютерні інформаційні джерела, електронні бібліотеки, відео- і аудіотеки, навчальні посібники тощо. Складовою частиною такої системи є слухачі і викладачі, які взаємодіють один з одним за допомогою сучасних

телекомунікаційних засобів. Таке навчальне середовище надає дорослим унікальні можливості отримати знання як самостійно, так і під керівництвом персональних тьюторів. Тьютори закріплюються за кожним слухачем і надають науково-методичну допомогу на всіх етапах самостійної роботи. Вони, як правило, підключають різні комп'ютерні тренажери й дистанційно використовують їх для отримання споживачем освітніх послуг, практичних навичок роботи. На них покладено формування й розподіл навчального матеріалу на кейси – систему носіїв інформації, призначену для розв'язання дидактичних задач. Такий кейс навчання дозволяє:

- диференціювати навчальний процес;
- індивідуалізувати навчання;
- контролювати помилки зі зворотним зв'язком;
- здійснювати самоконтроль і самокорекцію навчальної діяльності;
- виявити і використати резерв навчального часу за рахунок виконання комп'ютером трудомістких і рутинних обчислювальних робіт;
- здійснювати візуалізацію навчального матеріалу;
- моделювати й імітувати дослідження процесів або явищ;
- проводити лабораторні роботи з імітацією реального експерименту на комп'ютері;
- формувати вміння обирати оптимальне рішення в різних ситуаціях [11].

Практичний інтерес становить організація навчання дорослих у США. Так, 1989 р. у США створено систему публічного телемовлення (PBS TV), яка є консорціумом 1500 коледжів і телекомпаній. PBS TV включає декілька навчальних програм, які транслюються на чотирьох освітніх каналах. Особливе місце серед них посідає програма навчання дорослих (PBS Adult Learning Service), яка пропонує курси у різних галузях науки, бізнесу, управління.

Як свідчить дослідження П. Стефаненка, для моделі дистанційного навчання США характерні віртуальні університети, які використовують передові інформаційні, комп'ютерні й мережеві технології. Одним із найавторитетніших у галузі дистанційного навчання нині визнається Пенсільванський університет (Penn State University). Його досвід використовувався ЮНЕСКО під час створення концепції віртуального університету [6].

У розвитку й фінансуванні дистанційного навчання дорослих у США значну

роль відіграють комерційні структури, діяльність яких спрямовується на підвищення рівня кваліфікації своїх співробітників. Водночас у США не існує єдиної системи контролю дистанційної освіти, оскільки дистанційні курси пропонуються не тільки державними, але й приватними навчальними закладами [12, с. 2].

У цій країні успішно функціонує Асоціація дистанційного навчання США (Unites States Distance Learning Association – USDLA), основна мета якої – розробка загальної стратегії дистанційної освіти і сприяння створенню нових технологій дистанційного навчання. USDLA підтримує тісні зв'язки з центрами дистанційної освіти Європи й Азії. Напрями діяльності Асоціації охоплюють усі рівні шкільної, вищої, професійної освіти, підготовку (перепідготовку) військовослужбовців і держслужбовців. Вона є головною організацією у галузі дистанційної освіти США, яка надає інформаційну підтримку і консультативну допомогу державним структурам, Конгресу, фірмам і корпораціям [9, с. 7].

Деякі американські навчальні заклади, наприклад Університет західних губернаторів, перевіряють не власне знання, а компетентність студентів у процесі виконання певних завдань на основі засвоєних знань, що створює певні труднощі для перезарахування кредитів, отриманих в інших закладах освіти США. Інші американські навчальні заклади (Віртуальний університет Кентуккі та ін.) оцінювання знань студентів покладають на провайдера навчального закладу [13, с. 17].

Американська система дистанційної освіти передбачає певні джерела і конкретні форми роботи щодо одержання інформації слухачами дистанційного навчання. Передусім йдеться про:

- інструктаж, консультації з викладачами через Інтернет, по телефону (часто по спеціальних телефонних лініях з низькими тарифами або безкоштовні), по електронній пошті;
- інструктаж, консультації з викладачами, що виїздять за місцем проживання слухачів для проведення разових занять;
- регулярну роботу з тьюторами;
- консультації з технічним персоналом щодо використання мультимедійних технологій;
- доступ до електронних бібліотек;
- відвідування електронних лінків;

- одержання інформації і навчальних матеріалів за допомогою електронної пошти;
- одержання інформації і навчальних матеріалів авіа або наземною поштою [10, с. 150–151].

Принагідно зазначити, що дистанційні освітні бізнес-програми складають 25% усіх дистанційних освітніх програм в Америці. Такі компанії, як General Motors, J.C. Penny, Ford, Wal-Mart, Federal Express здійснюють підвищення кваліфікації персоналу через приватні корпоративні освітні мережі. Корпорація ІВМ для цих цілей використовує внутрішню супутникову освітню мережу [6].

Серед основних форм дистанційного навчання безробітних у США найпоширенішими є консультаційне і кореспондентське навчання, регульоване самонавчання, «кейс»-технологія, телекомунікаційне і мережеве навчання. Поступове опанування навчального матеріалу передбачає три рівні його засвоєння (базовий, підвищений (просунутий), творчий), що сприяє оновленню набутих знань, усуненню прогалин у знаннях [3, с. 327, 329].

Насамкінець вважаємо за доцільне акцентувати увагу на чинниках розвитку дистанційного навчання дорослих. Вивчення електронних і літературних джерел уможлиблює виокремлення таких чинників:

- нормативно-правових (прийняття нормативних і правових документів, які регламентують правові відносини у галузі дистанційного навчання дорослих);
- психолого-педагогічних (створення сприятливих умов для навчання дорослих за дистанційною формою навчання – без відриву від професійної діяльності, за місцем проживання, гнучкий графік занять, забезпечення слухачів навчально-методичними матеріалами тощо);
- кадрових (підготовка персоналу для дистанційного навчання дорослих, розробників навчальних матеріалів для дистанційних курсів);
- інформаційно-методичних (розробка програм дистанційних курсів, електронних навчально-методичних видань);
- системотехнічних (розширення інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури відповідно до культурно-освітніх потреб дорослих, розвиток і надання доступу до науково-освітніх технологічних мереж, налагодження корпоративних мереж і навчальних програмних комплексів, віртуальних каналів і

віртуальних професійних мереж, забезпечення доступу до бібліотечних сайтів).

Висновки. Як свідчить аналіз наукових пошуків з порівняльної педагогіки, упровадження дистанційного навчання в освіті дорослих зарубіжних країн спрямовано на забезпечення загальнонаціонального доступу дорослих громадян до освітніх ресурсів шляхом використання сучасних інформаційних технологій і телекомунікаційних мереж, надання умов для реалізації громадянами своїх прав на освіту. Отже, дистанційне навчання дорослих в Україні має здійснюватися у контексті реалізації державної політики щодо змін у змісті й формах освіти відповідно до потреб інформаційного суспільства, реальної політики держави, спрямованої на процеси модернізації у галузі освіти, культури із залученням інвестицій у модернізацію й інформатизацію, а також зміцнення матеріально-технічного забезпечення цих процесів, підвищення інформаційної, загальної технологічної грамотності дорослих громадян. Ефективність дистанційного навчання дорослих залежить від багатьох чинників, і передусім від ґрунтовності розробки навчальних курсів для конкретних верств населення.

Отже, для забезпечення освітніх потреб дорослого населення, а також системності, комплексності й узгодженості дій у розвитку інформатизації освіти дорослих необхідна державна підтримка. Йдеться про нагальність створення, запровадження й реалізації комплексу заходів з інформатизації вітчизняної освіти дорослих як однієї з найважливіших складових державної програми розбудови інформаційного суспільства на основі впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Підґрунтям для розробки нормативної, науково-методичної складових розвитку освіти дорослих із залученням інформаційно-комунікаційних технологій мають стати комплексна оцінка, аналіз тематичного спектру навчальних потреб дорослих громадян, а також можливостей їх задоволення, оцінка якості, територіальної і фінансової доступності освітніх програм різних провайдерів.

Перспективними *напрямами подальших наукових пошуків* порушеної проблеми є вивчення зарубіжного досвіду дистанційного навчання дорослих для конкретних категорій населення, розробка навчально-методичного забезпечення дистанційного навчання дорослих в Україні з урахуванням вітчизняного й зарубіжного педагогічного досвіду.

Список використаних джерел

1. *Аніщенко О.* Освіта дорослих у контексті інформатизації суспільства / О. Аніщенко // *Kształcenie zawodowe: pedagogika i psychologia: Polsko-ukrainski rocznik.* – Czestochowo ; Kijow, 2009. – Ч. XI. – S. 227–233.
2. *Аніщенко О. В.* Сучасна освіта дорослих: досвід Республіки Білорусь / О. В. Аніщенко // *Нові технології навчання: Наук. зб.;* О. П. Гребельник (гол. ред.). – К., 2009. – №59, ч. II, спецвипуск. – С. 108–112.
3. *Бідюк Н. М.* Професійне навчання безробітних у США: теорія і практика: [монографія] / Н. М. Бідюк ; за ред. Н. Г. Ничкало. – Хмельницький : ХмЦНТЕІ, 2009. – 542 с.
4. Білорусь: дистанційна освіта [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 10.12.2009 <<http://sez.donetsk.ua/bilorus-dystancijna-osvita/>>. – Загол. з екрана. – Мова укр.
5. Дистанційне навчання в Європі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 15.10.2010 <http://users.kpi.kharkov.ua/lre/bde/ukr0/de/ch_14.htm>. – Загол. з екрана. – Мова укр.
6. Краткая история дистанционного образования [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 11.10.2010 <http://dis.finansy.ru/a/comment_1264762911.html>. – Загол. з екрана. – Мова рос.
7. *Кудрявцева С. П.* Міжнародна інформація: Навч. посібник / С. П. Кудрявцева, В. В. Колос. – К.: Видавничий дім «Слово», 2005. – 400 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 11.10.2010 <<http://pulib.if.ua/part/9953>>. – Загол. з екрана. – Мова укр.
8. *Лещенко М. Т.* Розвиток дистанційної освіти в Російській Федерації: автореф. Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / І. Т. Лещенко. – К., 2008. – 20 с.
9. *Олійник В. В.* Дистанційна освіта за кордоном та в Україні: Стислий аналітичний огляд / В. В. Олійник. – К.: ЦППО, 2001. – 54 с.
10. *Раицкая Л. К.* Дистанционное образование в США / Л. К. Раицкая // *Филологические науки в МГИМО: Сб. научных трудов.* – М.: МГИМО, 2002. – №10 (25). – С. 147–155.
11. *Статкевич А. Г.* Інформаційно-комп'ютерні технології в системі дистанційного навчання Великої Британії / А. Г. Статкевич [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: 15.10.2010 <<http://studentam.net.ua/content/view/7567/97/>>. – Загол. з екрана. – Мова укр.

12. *Стефаненко П. В.* Теоретичні і методичні засади дистанційного навчання у вищій школі: автореф. Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / П. В. Стефаненко. – К., 2002. – 37 с.

13. *Шуневич Б. І.* Розвиток дистанційного навчання у вищій школі країн Європи та Північної Америки: автореф. дис. ... д-ра пед. Наук: 13.00.01 / Б. І. Шуневич. – К., 2008. – 36 с.

14. *Яковлева Г.* Освіта на відстані. Дистанційне навчання в Росії і за кордоном / Г. Яковлева [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 18.10.2010 <<http://webbaby.org.ua/osvita-i-robota/osvita-na-vidstani-dystancijne-navchannja-v-rosii-i-za-kordonom.html>>. – Загол. з екрана. – Мова укр.

ПРОБЛЕМА ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ ВЗРОСЛЫХ В ИССЛЕДОВАНИЯХ ПО СРАВНИТЕЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКЕ

Анищенко Елена Владимировна, доктор педагогических наук, старший научный сотрудник отдела андрагогики Института педагогического образования и образования для взрослых НАПН Украины, г. Киев, e-mail: anishchenko_olena@ukr.net

Аннотация

Статья посвящена проблеме дистанционного обучения взрослых в зарубежной педагогической практике. На основе анализа научных исследований по сравнительной педагогике автором охарактеризованы некоторые особенности развития дистанционного образования в отдельных постсоветских странах, Великобритании, США. Обоснована целесообразность функционирования системы дистанционного образования взрослых на основе общеметодологических и андрагогических принципов. Изложены основные направления использования прогрессивных идей зарубежного опыта для слушателей дистанционной формы обучения в сфере образования взрослых в Украине.

Ключевые слова: образование взрослых, дистанционное образование, дистанционное обучение, сравнительная педагогика.

PROBLEMS OF DISTANCE LEARNING OF ADULTS IN THE RESEARCHES OF COMPARATIVE PEDAGOGICS

Anishchenko O., PhD, senior researcher of the Department of andragogy of the Institute of Pedagogical Education and Education for the Adults of NAPS of Ukraine, Kyiv, e-mail: anishchenko_olena@ukr.net

Resume

The article focuses primarily on the problem of distance learning of adults in foreign pedagogical practice. The author provides insight into some peculiarities of development of distance education in post-soviet, American countries, Great Britain with the help of in-depth analysis of scientific investigations of Comparative Pedagogics. Special attention is paid to the functioning of the system of distance learning of adults which should be implemented on the basis of methodological and andragogical principals. The principal trends of the usage of advanced ideas of foreign experience for distance learning students in the field of adult education in Ukraine are suggested.

Keywords: adult education, distance education, distance learning, comparative pedagogics.

Матеріал надійшов до редакції 16.02.2011 р.